

COC Deventer

Een eigen voorkeur

Deventer onderzoek naar ervaringen van lesbische, homoseksuele,
biseksuele en transgender 50-plussers.

Deventer, oktober 2016

Charles Felix
Hilda Dun

COC Deventer
Postbus 329
7400 AH DEVENTER.

Inhoud

1. Inleiding	5
2. Respondenten en hun demografische gegevens	6
3. Sociale participatie	7
4. Gezondheid en welbevinden	12
5. Omgaan met seksualiteit	12
6. Zorg	16
7. Conclusies, discussie en aanbevelingen.	20
Literatuur	23
Bijlagen	25
Bijlage 1: Tabellen	25
Bijlage 2: Verslag Expertmeeting Leefwereld oudere LGBT's 21 november 2014	29
Bijlage 3: Verslag themamiddag 22 mei 2016 in De Fermerie te Deventer.	25

1. Inleiding

De Werkgroep 50+ van COC Deventer heeft in het voorjaar van 2016 (met gebruik van "Regenboogsubsidie" van de gemeente Deventer) een internetenquête uitgezet onder de achterban van COC Deventer. De enquête betrof ervaringen met de eigen seksuele oriëntatie, gezondheid, welbevinden en sociale participatie. De uitkomst is beschreven in dit verslag.

De internetenquête staat niet op zich. In 2014 organiseerde de werkgroep 50+ al een expertmeeting over de leefwereld van oudere LGBT's (zie bijlage 2). In het voorjaar van 2016 was er een themamiddag over dit onderwerp (zie bijlage 3). De werkgroep heeft als doel om met de uitkomsten van het onderzoek, overige literatuur en de activiteiten te komen tot aandachtspunten voor beleid van de gemeente Deventer op het terrein van seksuele diversiteit. Door de achterban hierbij te betrekken hopen we bovendien op draagvlak en verdieping van het gesprek over de onderwerpen die ons allemaal aangaan.

De werkgroep 50+ is van plan in het najaar 2016 een conferentie te beleggen over dit onderwerp gericht op 1) beleidsmakers, 2) de opleidingsinstituten voor zorg en 3) zorginstellingen binnen het verzorgingsgebied van COC Deventer.

COC Deventer behartigt de belangen en organiseert activiteiten ten behoeve van LHBT's (lesbiennes, homo- en biseksuelen en transgenders). Dit gebeurt binnen het verzorgingsgebied van COC Deventer: Deventer, Lochem, Apeldoorn, Zutphen, Olst/Wijhe, Raalte en Voorst.

Begin 2016 voeren naast het bestuur de acht werkgroepen voornamelijk de COC-activiteiten uit, de werkgroepen zijn:

- Asielzoekers/politiek (o.a. het maatjesproject ten behoeve van LHBT-asielzoekers);
- Boek en Film (o.a. vertoning LHBT-films en opzetten leesclubs);
- Sport en Ontspanning (Ijsseldykes, o.a. sportactiviteiten voor vrouwen);
- Men meet Men (o.a. eens per maand een mannenavond);
- Ladies Lounge (o.a. een paar keer per jaar een vrouwenbijeenkomst);
- Communicatie & Publiciteit
- 50 Plus (organiseert o.a. eens per maand een ´salon´ voor roze senioren, daarnaast onderhoudt de werkgroep contacten met regionale de door KIWA gecertificeerde zorginstellingen in het kader van de ´roze loper´ .)
- Voorlichting (verzorgt voorlichting over seksuele diversiteit in het -voortgezet- onderwijs).

Juni 2015 sloot COC Deventer de deuren van het eigen café. Daarvóór was er ook een werkgroep Café, nu organiseren de werkgroepen activiteiten elders.

Via de kanalen van COC Deventer vroegen we zoveel mogelijk LHBT's (zowel niet als wèl COC-leden) onze internetenquête in te vullen. Hierbij is niet gestreefd naar volledigheid en representativiteit. Dit betekent dat er op grond van de gegevens uit dit onderzoek geen harde conclusies getrokken kunnen worden. Wel kunnen we iets zeggen over hoe 50+-ers uit het verzorgingsgebied van COC Deventer over hun huidige en toekomstige situatie denken. Ook kunnen we iets zeggen wat voor wensen ze hebben en van welke voorzieningen het liefst gebruik maken.

Eind 2015 verrichtte het Sociaal Cultureel Planbureau landelijk een soortgelijk onderzoek (Lisdonk, 2015). Ons COC-onderzoek, in de rest van dit verslag ook wel het 'Deventer onderzoek' genoemd, leunt wat betreft inhoud zwaar op het SCP-onderzoek en in de rapportage over de COC

internetenquête maken we regelmatig een vergelijking met het SCP-rapport “55 plussers en seksuele oriëntatie”.

2. Respondenten en hun demografische gegevens.

Aan de enquête deden 101 respondenten mee, 63 mannen en 38 vrouwen (zie tabel 1 in de bijlage 1). Dertien respondenten die de enquête invulden waren jonger dan 50 jaar. De twee grootste categorieën die we kunnen onderscheiden zijn:

- Mannen van 60 jaar en ouder (n = 34)
- Vrouwen van tussen de 50 en 59 jaar (n = 22)

De gemiddelde leeftijd van de Deventer respondenten ligt tussen 55 en 59 jaar. In het SCP-rapport is de gemiddelde leeftijd van de LHBT's hoger, namelijk 65,2 jaar.

De meeste respondenten beschouwen zich als 1) homoseksuele man (n = 55) of 2) lesbische vrouw (n = 38). Vijf vrouwen vinden zich tevens biseksueel en dat geldt ook voor zes mannen. Eén vrouw is transgender (zie tabel 2).

Veertig procent van de respondenten (n = 40) geeft aan geen partner te hebben (zie tabel 3).

59 respondenten geven aan wél een partner te hebben. Uit onderstaande tabel I blijkt dat mannen vaker een niet-seksegenoot als partner hebben dan vrouwen: Drie mannen hebben als partner een vrouw, één vrouw heeft een man als partner.

Tabel I: geslacht partner verdeeld naar geslacht respondent	man		vrouw		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Partner man	33	92%	1	5%	34	59%
Partner vrouw	3	8%	21	96%	24	41%
Totaal	36	100%	22	100%	58	100%

Gemiddeld hebben de Deventer respondenten een netto gezinsinkomen per maand van rond €2.500. Responderende mannen hebben gemiddeld een netto maandinkomen van meer dan € 2.500. Bij de vrouwen ligt dat lager, gemiddeld tussen de € 2.000 en € 2.500. (Geen significant verschil, voor de verdeling zie tabel 4).

Uit onderstaande tabel II blijkt dat ruim 60% van de respondenten in Deventer woont. Daarnaast komen 23 respondenten uit andere gemeenten van het verzorgingsgebied van COC Deventer. Twaalf wonen daarbuiten.

Tabel II: Woongemeente naar geslacht	man		vrouw		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Deventer	42	68%	21	58%	63	64%
Lochem	4	7%	2	6%	6	6%
Apeldoorn	2	3%	2	6%	4	4%
Zutphen	2	3%	2	6%	4	4%
Olst/Wijhe	1	2%	2	6%	3	3%
Raalte	1	2%	2	6%	3	3%
Voorst	2	3%	1	3%	3	3%
Anders	8	13%	4	11%	12	12%
Totaal	60	100%	35	100%	95	100%

Drie respondenten komen uit Zwolle. Verder zijn er mensen afkomstig uit: Almelo, Amsterdam, Arnhem, Berkelland, Delft, Doetinchem, Enschede, Hellendoorn en Leiden.

Bijna 90% van de respondenten woont zelfstandig, onder de invullers van de enquête zijn nauwelijks mensen die in specifieke voorzieningen voor ouderen wonen. Eén man en één vrouw wonen in een ouderenwoning. Daarnaast woont één vrouw in een aanleunwoning, twee mensen in een serviceflat en één man woont in een verzorgingshuis (tabel 5).

3. Sociale participatie

Vrouwen hebben vaker kinderen (ook stiefkinderen en adoptiekinderen) dan mannen. De helft van de vrouwen geeft aan kinderen te hebben, terwijl dat bij de mannen maar een kwart is. De relatie met deze kinderen is overwegend goed. Van de mensen met kinderen noemt één achtste de relatie met de kinderen redelijk, de rest (87%) vindt deze relatie goed tot heel goed. Wat dit betreft zijn er geen verschillen tussen mannen en vrouwen. Dit komt ook overeen met het landelijk onderzoek van het SCP (Lisdonk, 2015, pag. 52) waar 85% van de respondenten een goede relatie met de kinderen heeft.

Wat familiecontact betreft gaf 43% van de Deventer respondenten de twaalf maanden voor de enquête hun familie minimaal maandelijks te zien (geen verschil tussen mannen en vrouwen). Landelijk liggen die percentages hoger onder LHB's en hetero's, namelijk respectievelijk op 50% en 53% (Lisdonk, 2015, pag. 50).

De relaties met de familie en burens zijn overwegend goed te noemen. Ruim 10% zegt dat de familierelatie niet goed is of er in het geheel niet is, maar voor 68% is die relatie wèl goed.

In het landelijk onderzoek (Lisdonk 2015, pag. 52) is dit percentage iets hoger, 72%.

57% van onze respondenten noemt de buurrelaties goed, in het SCP-onderzoek is dat 68%. Bij de relaties met familie en buurtgenoten komen geen verschillen tussen mannen en vrouwen.

In het SCP-rapport hanteren de onderzoekers een "eenzaamheidsscore". Op elf (negatief geformuleerde) items kan binnen een driepuntsschaal gescoord worden. 1 is wèl mee eens, 3 is niet mee eens. Dus hoe hoger score, hoe minder eenzaam men is. In de Deventersituatie ligt deze gemiddelde score op 2,47, in het landelijk onderzoek ligt die lager, dus negatiever op 1,44 (zie ook

tabel 6 en Lisdonk, 2015 pag. 54). In de hier volgende tabel III is te vinden in hoeverre Deventer en landelijke respondenten het eens zijn met de items van de eenzaamheidsscore. Ook hieruit blijkt dat de Deventernaren minder eenzaam zijn dan de landelijk respondenten.

De onderzoeksliteratuur legt vaak een relatie tussen eenzaamheid en het al dan niet hebben van kinderen. In het Deventer-onderzoek analyseerden de scores op de eenzaamheidsschaal met het wel dan niet hebben van kinderen. Dit leverde geen significante verbanden op.

Tabel III: Eenzaamheidsscore¹	COC Deventer (n=101)	SCP 2015 LHB (n=375)
(-) niet altijd iemand bij wie ik terecht kan mis een echt goede vriend(in)	15%	10%
ervaar een leegte	17%	14%
(-) niet genoeg mensen op wie bij narigheid terug te vallen mis gezelligheid om me heen	13%	8%
kring van kennissen te beperkt	16%	8%
(-) niet veel mensen op wie ik volledig kan vertrouwen	23%	12%
(-) niet voldoende mensen met wie ik me nauw verbonden voel mis mensen om me heen	43%	18%
voel me vaak in de steek gelaten	21%	12%
(-) kan niet altijd bij vrienden terecht	11%	8%
	10%	5%
	16%	7%

Gezien de wervingsmanier van respondenten voor ons Deventer onderzoek ligt het voor de hand dat wij de meest kwetsbare, eenzame mensen nauwelijks bereikt hebben, veel van onze respondenten zijn immers actief bij COC Deventer of hebben daarmee op z'n minst contacten. Daardoor bestaat de indruk dat de problematiek onder oudere LHBT's dus groter is dan uit ons Deventer onderzoek blijkt.

Het Deventer-onderzoek herhaalde ook een paar SCP-vragen naar activiteiten die LHBT's kunnen ondernemen. Uit navolgende tabel IV blijkt dat de Deventer respondenten actiever zijn dan de die uit de landelijke steekproef. De respondenten uit de Deventer-steekproef lezen vaker een LHBT-tijdschrift, bezoeken vaker zo'n website of gaan vaker naar bijeenkomsten voor LHBT's (zie ook tabel 7 en Lisdonk, 2015 pag. 26). Analyseren we resultaten voor de Deventersituatie dan zien we dat aan al deze activiteiten mannen méér deelnemen dan vrouwen. Alleen het verschil bij bezoeken van bijeenkomsten is echter significante (tabel 7).

¹ Evenals in het SCP-onderzoek zijn de vragen afwisselend positief en negatief voorgelegd aan de deelnemers, maar worden in de tabel zo omschreven dat de percentages betrekking hebben op gevoelens van eenzaamheid. Antwoorden zijn gegeven op een driepuntsschaal (1 = ja; 3 = nee). De percentages reflecteren het antwoord 'ja' (of 'nee' als de vraag in de positieve vorm is gesteld). N.B. ÉÉN EN ANDER BETEKENT: HOE LAGER DE SCORE, HOE GROTER DE EENZAAMHEID.

Tabel IV: Activiteiten afgelopen 12 maanden wèl ondernomen	COC Deventer (n=101)	SCP 2015 LHB (n=375)
een tijdschrift voor homoseksuele, lesbische of biseksuele mensen gelezen	62%	33%
een website voor homoseksuele, lesbische of biseksuele mensen bezocht	84%	44%
een bijeenkomst, gelegenheid of activiteit voor homoseksuele, lesbische of biseksuele mensen bezocht	64%	20%

Als het gaat om lidmaatschappen blijkt, zoals verwacht, dat de meeste respondenten lid zijn van COC Deventer (59%). Daarnaast geeft 36% aan lid te zijn van een andere culturele vereniging.

Tabel V: Lidmaatschap vereniging of organisatie	man		vrouw		totaal	
	N	%	N	%	N	%
COC Deventer e.o.	38	66%	15	47%	53	59%
hobby, sport, zang-, muziek- of toneelvereniging	17	30%	15	47%	32	36%
politieke organisatie	11	20%	4	13%	15	17%
ouderenvereniging of bond	12	21%	3	10%	15	17%
De Kringen	8	15%	1	3%	9	11%
Anders	10	29%	4	19%	14	25%

Drie respondenten zijn lid van de vakbond, twee van een kerk. Verder noemt men één keer: Amsterdamse sociëteit; Gay garden club; ANBO; WNF; Vogelbescherming, Humanistisch Verbond, Orpheus; Ety Hillesum Centrum.

De hierna gepresenteerde tabel IV toont welke activiteiten men bezoekt. Tevens vroegen we de respondenten hieraan een waardeoordeel in de vorm van een rapportcijfer toe te kennen. De waarderingen lopen uiteen van 5,6 tot 8,3. De twee laagst scorende activiteiten worden niet door COC Deventer georganiseerd. De top drie van de meest gewaardeerde activiteiten zijn: 1) het damessporten van de IJssel Dykes 2) de COC leesclub en 3) de dameswandelingen. Mannen bezoeken vaker de COC Salon 50+; de mannenavond "MMM" (Men meet men); Gay filmavonden in het Filmhuis de Keizer; De Kringen; Homo-ontmoetingsplaatsen (HOP's); Gay sauna's. Vrouwen bezoeken vaker de vrouwenmiddagen; IJsseldykes; Wandelingen georganiseerd door en voor lesbische vrouwen. Als alternatieve gelegenheden worden genoemd: andere COC's (bijv. Arnhem); gay bioscoop, Eroticaland, Gay tranta (2x). Orpheus, Vereniging Studiegroep Sadomasochisme (VSSM).

Tabel VI: Bezoek activiteit		man		vrouw		totaal		Waarde	Meer info
		N	%	N	%	N	%		
1	IJssel Dykes: sporten voor vrouwen	0	0%	5	17%	5	6%	8,3	4
2	COC leesclub	4	7%	2	7%	6	7%	8,0	9
3	Wandelingen georganiseerd door en voor lesbische vrouwen (bijvoorbeeld het Damespad -bij Nieuwe Rande- of andere roze wandelingen)	2	4%	7	25%	9	11%	8,0	7
4	Bijeenkomsten van de Kringen	9	17%	0	0%	9	11%	7,8	9
5	Thema- discussieavonden over geloof en homoseksualiteit (werkgroep Politiek van COC Deventer)	6	11%	1	3%	7	8%	7,7	4
6	Filmavonden COC in de Bibliotheek	21	36%	4	13%	25	28%	7,6	7
7	Salon van COC werkgroep 50+ in de Fermerie	28	48%	2	7%	30	35%	7,5	10
8	Vrouwenmiddagen in de Fermerie	1	2%	9	31%	10	12%	7,5	8
9	Gay filmavonden in het Filmhuis de Keizer	25	46%	5	17%	30	35%	7,5	10
10	Men Meet Men (Mannenavonden) in de Fermerie	18	32%	0	0%	18	21%	7,2	6
11	Jaarlijkse feesten bijvoorbeeld in de Schouwburg of DOK H,O	13	23%	6	21%	19	22%	7,2	13
12	Gay sauna's	23	41%	0	0%	23	27%	7,0	3
13	HOP's (Homo-ontmoetingsplaatsen, "de baan")	10	19%	0	0%	10	12%	5,6	4
14	Andere gelegenheid	7	17%	2	8%	9	13%	7,7	0

We vroegen de Deventer respondenten waarvoor ze internet zoal gebruiken. Internet wordt het meest gebruikt om 1) informatie op te zoeken, 2) te communiceren (mailen etc.) of om 3) dingen aan te schaffen. Eigenlijk gebruiken alleen mannen internet voor het bezoek aan pornosites of om seksuele contacten te leggen.

Drie respondenten geven aan internet voor hun werk te gebruiken. Anderen gebruiken internet om blogs te lezen of om contact te onderhouden met familie ver weg.

Tabel VII: internetgebruik		Man	Vrouw	Totaal
		N	N	N
1	informatie opzoeken	54	28	82
2	contact met vrienden	38	18	56
3	shopping	32	17	49
4	erotisch getinte websites	33	1	34
5	incidentele contacten (wel seksueel gericht)	17	0	17
6	incidentele contacten (niet zozeer seksueel gericht)	12	1	13
7	lotgenotencontact	8	3	11
8	relatiebemiddeling	1	1	2
9	anders.	4	4	8

Op de vraag of er genoeg gelegenheid in de regio om andere LHBT's te ontmoeten is, antwoordt. 52% van de respondenten (55% mannen en 45% vrouwen) dat in (de verzorgingsregio van COC Deventer) voldoende mogelijkheden zijn om andere roze 50-plussers te ontmoeten. 41% van de respondenten (43% mannen en 35% vrouwen) vindt dat de horeca in (de verzorgingsregio van COC Deventer) voldoende kans biedt tot het ontmoeten van andere roze 50-plussers. 95% (66% + 29%) van de Deventer respondenten vindt het belangrijk dat er in de regio voldoende ontmoetingsmogelijkheden zijn (tabel 8).

Uit de hier volgende tabel VIII blijkt de helft van de 50-plussers behoefte heeft aan horecagelegenheden of een club voor culturele activiteiten. Meer mannen dan vrouwen kiezen voor sociale media. Als andere voorzieningen noemt men: meer plaatsen voor (klassieke) muziek en gelegenheid voor dansen (3x). Ook 3 keer genoemd: wandelmogelijkheden.

21 respondenten (16 mannen en 5 vrouwen) willen wel meewerken aan het tot stand komen van deze voorzieningen. Vijf mensen noemen in dit verband meedoen en opzetten van een eetclub. Twee willen wel iets beginnen met culturele activiteiten, twee anderen met buddyzorg of een maatjesproject, bezoekservise. Eén respondent wil wel wandelingen organiseren. Een aantal respondenten merkt op dat ze waarschijnlijk later wel mee willen gaan doen.

Tabel VIII: Behoefte voorziening om contact te maken met 50-plussers.		man		Vrouw		totaal	
		N	%	N	%	N	%
1	Café	33	75%	16	64%	49	71%
2	Cultuurclub	28	65%	19	70%	47	67%
3	Sociëteit	31	72%	12	48%	43	63%
4	Eetclub	22	54%	13	50%	35	52%
5	Sociale media	25	66%	8	32%	33	52%
6	Maatjesproject, "Roze Vriendendienst"	13	34%	8	31%	21	33%
7	Telefooncirkel	4	11%	1	5%	5	9%
8	Andere voorziening	4	29%	5	33%	9	31%
	Geen behoefte aan welke voorziening dan ook	12	29%	4	17%	16	25%

4. Gezondheid en welbevinden

Geen van de respondenten geeft aan zich in de woonomgeving onveilig te voelen. Bijna 90% van de respondenten zegt zich veilig te voelen in hun eigen huis, de rest voelt zich redelijk veilig. Ruim 90% voelt zich overdag veilig in de buurt, de rest voelt zich redelijk veilig.

Ruim 70% voelt zich 's avonds veilig in de eigen buurt, de rest redelijk. Er zijn geen significante verschillen tussen mannen en vrouwen.

We vroegen hoe men zich voelt u zich over het leven: "welk rapportcijfer (van 1 tot en met 10) geeft u uw leven?" Dit cijfer is ruim voldoende: voor zowel mannen als vrouwen gemiddeld een 7,3. Hier valt de vergelijking met het SCP-rapport (Lisdonk, 2015, pag. 62) positiever uit voor de Deventer groep. In het SCP-rapport is dat rapportcijfer zowel bij LHB's als hetero's 6,5.

Tabel IX: Ervaren gezondheid	man		vrouw		totaal		SCP
	N	%	N	%	N	%	%
matig, slecht	19	35%	9	30%	28	33%	29%
goed	23	42%	14	47%	37	44%	49%
uitstekend, zeer goed	13	24%	7	23%	20	24%	22%

We vroegen hoe de Deventer respondenten hun gezondheid ervaren: 44% zegt goed, 23% uitstekend tot zeer goed (tabel IX). Deze cijfers komen aardig overeen met de landelijke resultaten van het SCP (Lisdonk, 2015, pag. 63).

54% (58% mannen en 47% vrouwen) van de respondenten hebben één of meer langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps. Onder de respondenten van het SCP-rapport was dat ook 54%. Uit tabel X blijkt dat van de Deventer gehandicapten of langdurig zieken 93% zich sterk of licht belemmerd voelt in de dagelijkse bezigheden. Landelijk ligt dit percentage op 82% (Lisdonk, 2015 pag. 64).

Tabel X: Door ziekten ervaren belemmeringen	man		vrouw		totaal	
	N	%	N	%	N	%
sterk belemmerd	6	19%	2	14%	8	17%
licht belemmerd	24	75%	11	79%	35	76%
niet belemmerd	2	6%	1	7%	3	7%
	32	100%	14	100%	46	100%

5. Omgaan met seksualiteit

Van 5% (6% van de mannen en 3% van de vrouwen) van de respondenten weten de mensen in de omgeving *niet* dat ze (ook) op mensen van hetzelfde geslacht vallen. Twee willen dit niet, omdat ze aan vertellen geen behoefte hebben. Een andere man zegt dat hij het niet relevant vindt voor anderen om te weten. Weer een andere man is bang dat mensen het dan doorvertellen. Een vrouw

en een man zijn bang dat anderen negatief reageren als ze vertellen dat ik (ook) op mensen van hetzelfde geslacht val.

De bekendheidspercentages met betrekking tot geaardheid liggen in Deventer hoger dan landelijk (Lisdonk, 2015 pag. 30). Landelijk gezien varieert het percentage van familieleden dat op de hoogte is van de geaardheid tussen de 30% en 50%. Uit onderstaande tabel XII blijkt dat dit percentage in Deventer rond de 90% ligt. In het SCP rapport ligt dit bekendheidspercentage voor de overige sociale contacten ook lager dan in Deventer en varieert van 40% tot 70% (Lisdonk, 2015 pag. 31). Uit tabel XI blijkt dat in Deventer dit percentage tussen 60% en 90% ligt.

Tabel XI: bekendheid geaardheid bij Deventer respondenten	(bijna) allemaal	de meeste	som-migen	één-tje	geen één	To-taal
Ouders	88%	5%		2%	5%	100%
Eventuele kinderen	93%	4%	4%			100%
Andere familieleden	86%	10%	3%	1%		100%
vrienden of vriendinnen	88%	13%				100%
buren, buurtgenoten of medebewoners	64%	14%	16%		6%	100%
(oud) collega's	62%	22%	15%		1%	100%
hulpverleners of zorgverleners (zoals thuishulp, huisarts of andere verzorgenden)	64%	24%	6%		6%	100%

In aansluiting aan het SCP-rapport vroegen we de Deventer respondenten hun mening te geven over de volgende stellingen (Lisdonk, 2015 pag. 27):

- 1) Ik schaam me voor mijn gevoelens voor mensen van hetzelfde geslacht
- 2) Als ik denk aan mijn gevoelens voor mensen van hetzelfde geslacht voel ik mij ongelukkig
- 3) Ik vind het leuk dat ik gevoelens heb voor mensen van hetzelfde geslacht
- 4) Als mensen het over homo- of biseksualiteit hebben, word ik zenuwachtig
- 5) Soms zou ik liever dood zijn dan gevoelens voor mensen van hetzelfde geslacht te hebben

Uit tabel XII blijkt dat de Deventer respondenten over het algemeen positiever staan ten opzicht van hun geaardheid dan de respondenten uit de landelijke steekproef.

Tabel XII: Houding ten opzichte van geaardheid naar geslacht (in procenten en gemiddelden) ²	Deventer			SCP
	Man N=63	Vrouw N=38	Totaal N=101	Totaal N=375
<i>1. Ik schaam me voor mijn gevoelens voor mensen van hetzelfde geslacht</i>				
(helemaal) mee eens				6%
niet mee eens, niet mee oneens	6%	3%	5%	14%
(helemaal mee) oneens	94%	97%	95%	80%
Gemiddelde score	1,4	1,2	1,3	1,7
<i>2. Als ik denk aan mijn gevoelens voor mensen van hetzelfde geslacht voel ik mij ongelukkig</i>				
(helemaal) mee eens	7%	0%	5%	10%
niet mee eens, niet mee oneens	2, %	4%	2%	14%
(helemaal mee) oneens	91%	96%	93%	76%
Gemiddelde score	1,4	1,5	1,4	1,9
<i>3. Ik vind het leuk dat ik gevoelens heb voor mensen van hetzelfde geslacht</i>				
(helemaal) mee eens	47%	29%	40%	56%
niet mee eens, niet mee oneens	27%	59%	38%	28%
(helemaal mee) oneens	27%	12%	21%	17%
Gemiddelde score	1,8	1,8	1,8	2,4
<i>4. Als mensen het over homo- of biseksualiteit hebben, word ik zenuwachtig</i>				
(helemaal) mee eens	7%	3%	6%	6%
niet mee eens, niet mee oneens	15%	17%	15%	13%
(helemaal mee) oneens	78%	80%	79%	81%
Gemiddelde score	1,6	1,4	1,5	1,8
<i>5. Soms zou ik liever dood zijn dan gevoelens voor mensen van hetzelfde geslacht te hebben</i>				
(helemaal) mee eens	6%	0%	4%	2%
niet mee eens, niet mee oneens	2%	0%	1%	7%
(helemaal mee) oneens	93%	100%	95%	90%
Gemiddelde score	1,4	1,1	1,3	1,3

² Antwoorden werden gegeven op een vijfpuntsschaal (1 = helemaal mee eens; 2 = mee eens; 3 = niet eens, niet oneens; 4 = oneens; 5 = helemaal mee oneens). Voor de gemiddelde schaalscore zijn het eerste, tweede, vierde en vijfde item gehercodeerd. Een hogere score betekent meer geïnternaliseerde homo-negativiteit.

Uit tabel XIII blijkt dat zeven procent (2% + 5%) van de Deventer respondenten vaak of regelmatig negatieve reacties gekregen heeft over zijn of haar geaardheid.

Tabel XIII: negatieve reacties vanwege geaardheid naar geslacht Deventer respondenten	man		vrouw		totaal	
	n	%	n	%	N	%
nooit	16	29%	7	23%	22	27%
een enkele keer	37	67%	19	63%	56	66%
regelmatig	1	2%	3	10%	4	5%
vaak	1	2%	1	3%	2	2%
heel vaak						
	52	100	29	100%	81	100%

Uit tabel XIV blijkt dat in vergelijking met de landelijke steekproef de Deventer respondenten vaker last hebben van negatieve reacties (Lisdonk, 2016 pag. 36).

Tabel XIV: Negatieve reactie in de afgelopen 12 maanden	Deventer						SCP
	Man N=61		Vrouw N=37		Totaal N=101		totaal N=375
	n	%	n	%	n	%	%
vervelende, nieuwsgierige vragen	8	15%	7	23%	15	18%	5%
belachelijk gemaakt, flauwe grappen gemaakt	9	16%	4	13%	13	15%	5%
uitgescholden	4	7%	1	3%	5	6%	2%
buitengesloten, genegeerd	3	6%	2	7%	5	6%	2%
over mij geroddeld	10	19%	2	7%	12	14%	5%
bedreigd	1	2%	0	0%	1	1, %	0%
spullen / eigendom vernield	1	2%	1	3%	2	2%	0%
ongewenste seksuele aandacht	2	4%	2	7%	4	5%	2%
gevochten	0	0%	0	0%	0	0%	0%

De Deventer respondenten vroegen we hoe ze zich voelden ten opzichte van twintig jaar geleden. De antwoorden komen redelijk overeen met de landelijke gegevens (Lisdonk, 2015 pag. 62). Uit tabel XV blijkt dan men zich over het algemeen beter voelt dan 20 jaar geleden.

Tabel XV: Perceptie op de eigen levenssituatie vergeleken met twintig jaar geleden,	Deventer						SCP
	Man N=61		Vrouw N=37		Totaal N=101		totaal N=375
	N	%	N	%	N	%	%
Ik ga nu makkelijker om met problemen	32	67%	21	81%	53	72%	71%
Ik voel me kwetsbaarder	8	17%	6	24%	14	19%	17%
Ik ben gelukkiger	26	54%	15	60%	41	56%	51%
Ik voel me nu eenzamer	12	26%	2	8%	14	19%	15%
Ik ben sneller bang	8	17%	4	15%	12	16%	12%

In aansluiting aan het SCP-onderzoek vroegen wij ook aan de Deventernaren in hoeverre zij het eens zijn met de stelling: 'Vanwege mijn leeftijd, voel ik me niet thuis in de lesbische, homo- en biseksuele wereld'. In vergelijking met het SCP-onderzoek zijn de Deventernaren het minder eens met deze stelling (Lisdonk, 2015, pag. 44)

Tabel XVI: Respons op de vraag 'Vanwege mijn leeftijd voel ik met niet thuis in de LHBT-wereld	Deventer						SCP
	Man N=61		Vrouw N=37		Totaal N=101		totaal N= 375
	N	%	N	%	N	%	%
(helemaal) mee eens	28	60%	14	54%	42	58%	35%
niet mee eens, niet mee eens	12	26%	9	35%	21	29%	35%
(helemaal) mee eens	7	15%	3	12%	10	14%	30%

Uit tabel XVI blijkt dus dat de Deventer respondenten wat dit betreft positiever in het leven staan.

6. Zorg

Acht procent van de respondenten (4 mannen en 2 vrouwen) krijgen mantelzorg. In het SCP-onderzoek is dit percentage ook 8% (SCP 2015, pag. 66). Twee van de zorgontvangers krijgen dat nu van hun partner, drie anderen van een vriend of vriendin en één van een familielid. Kijken we naar de mantelzorg *in de toekomst*, dan verwacht men het meest mantelzorg te kunnen krijgen van de

partner. Uit tabel XVII blijkt dat deze resultaten nauwelijks afwijken van die van het landelijk onderzoek (Lisdonk 2015, pag. 67).

Tabel XVII: Wie geeft mantelzorg in de toekomst	Deventer				SCP
	Man N=62	Vrouw N=37	Totaal N=101	Totaal %	totaal N= 375
niemand	11	2	13	13%	13%
mijn partner	25	16	41	41%	48%
mijn kind(eren)	7	6	13	13%	23%
familielid	14	9	23	23%	26%
vriend of vriendin	27	17	44	44%	39%
buurtgenoten	10	8	18	18%	23%
anders	4	2	6	6%	7%

Vier respondenten verwachten mantelzorg te kunnen ontvangen van professionele hulpinstanties. Eén van zijn ouders.

Uit tabel XVIII blijkt dat de opvattingen van de Deventergroep met de landelijke respondenten verschillen als het gaat om het prettig vinden dat zorgverleners op de hoogte zijn van hun geaardheid. In Deventer stelt men die bekendheid veel meer op prijs. Over de kwaliteit van de zorg zijn beide respondentengroepen het redelijk eens. (Lisdonk 2015, pag. 69).

Tabel XVIII; Verwachtingen rondom de invloed van seksuele geaardheid in relatie tot zorgprofessionals in ouderen- of zorgcomplex.	Deventer						SCP	
	Man N=62		Vrouw N=37		Totaal N=101		totaal N= 375	
	N	%	N	%	N	%	Man %	Vrouw %
Ik vind het prettig als zorgverleners op de hoogte zijn dat ik (ook) op personen van hetzelfde geslacht val	46	85%	26	87%	72	86%	60%	31%
Ik verwacht dat zorgverleners niet goed kunnen omgaan met het feit dat ik (ook) op personen van hetzelfde geslacht val	6	11%	5	17%	11	13%	12%	13%
Ik ben bang minder goede zorg te krijgen als zorgverleners weten dat ik (ook) op personen van hetzelfde geslacht val	6	11%	3	10%	9	11%	9%	6%

Uit tabel XIX blijkt dat de Deventer respondenten het ook vaker prettig als de medebewoners in zorgcomplexen op de hoogte zijn van hun geaardheid dan de landelijke steekproef (Lisdonk, 2015, pag. 70). Verder vindt men het plezierig als men vraagt naar het feit of “er iemand belangrijk in hun leven is geweest” en wil men graag dat (in een folder) wordt aangegeven dat roze bewoners welkom zijn

Tabel XIX: Verwachtingen rondom de invloed van seksuele geaardheid in relatie tot medebewoners in ouderen- of zorgcomplex.	Deventer						SCP	
	man		vrouw		totaal		totaal N= 375	
	N	%	N	%	N	%	Man %	Vrouw %
Ik vind het prettig als medebewoners op de hoogte zijn dat ik (ook) op personen van hetzelfde geslacht val	41	77%	21	72%	62	76%	54%	25%
Ik verwacht dat medebewoners niet goed kunnen omgaan met het feit dat ik (ook) op personen van hetzelfde geslacht val	10	19%	4	14%	14	17%	26%	17%
Ik ben bang te worden buitengesloten als medebewoners weten dat ik (ook) op personen van hetzelfde geslacht val	11	21%	4	14%	15	19%	21%	18%
In plaats van directe vragen of ik "roze" ben, zou een wooncentrum of thuiszorgmedewerker mij moeten vragen "of er iemand in mijn leven is die erg belangrijk voor me is of is geweest". Dan kan ik zelf uitmaken wat ik erover kwijt wil.	29	56%	18	62%	47	58%		
Ik wil graag dat de woonzorgcentra in hun voorlichtingsbrochure vermelden dat ook "roze" bewoners welkom zijn.	47	89%	21	72%	68	83%		

Uit tabel XX blijkt dat de Deventer respondenten vaker vinden dat er meer aandacht in de zorg besteed moet worden dan de landelijke steekproef (zie Lisdonk, 2015 pag. 71). Over special roze zorg- en verpleegvoorzieningen denkt men in Deventer gelijk als in de rest van Nederland.

Tabel XX: Mening over maatregelen rondom seksuele diversiteit in ouderen-, verzorgings- en verpleeghuizen.	Deventer						SCP	
	man		vrouw		totaal		totaal N= 375	
	N	%	N	%	N	%	Man %	Vrouw %
Aanstellen van “roze” vertrouwenspersonen in verzorgings- en verpleeghuizen	41	77%	22	76%	63	77%	54%	36%
Duidelijk maken dat lesbische, homo en biseksuele bewoners welkom zijn (bijv. door de Roze Loper, een keurmerk voor homovriendelijk zorgaanbod)	41	77%	22	76%	63	77%	58%	35%
Meer informatie geven over homo en biseksualiteit aan verzorgend en verplegend personeel	42	81%	25	86%	67	83%	69%	47%
Meer informatie geven over homo en biseksualiteit aan bewoners	42	81%	19	66%	61	75%	58%	39%
Zorg- en verpleeghuizen speciaal voor lesbische, homo- en biseksuele ouderen	17	32%	9	32%	26	32%	27%	14%

30 respondenten (21 mannen en 9 vrouwen) geven suggesties om het leven makkelijker of prettiger te maken voor mensen die op hetzelfde geslacht vallen.

Tabel XXI: Slotopmerkingen	N
meer (regionale) bijeenkomsten voor LHBT's dan nu, liefst op vast punt met mannen en vrouwen gemengd, wel speciaal gericht op ouderen	8
maatjesproject, bezoeks-service, meer roze mantelzorgers	5
meer aandacht diversiteit in gezondheidszorg	3
alternatieve woonvormen	2
mogelijkheid erotische ontmoetingen	2
roze dagopvang	2
aandacht voor culturele uitstapjes	1
Vaker wandelingen	1
cursussen (pc, i-phone)	1
LHBT-activiteiten binnen zorginstellingen	1
meer zichtbaarheid LHBT-gemeenschap	1
houding nieuwkomers, vluchtelingen tav LHBT's	1
relatiebemiddeling	1
meer aandacht voor nog ouderen, 75-plussers	1

7. Conclusies, discussie en aanbevelingen.

De “Deventer steekproef” is over het algemeen jonger en actiever dan de landelijke SCP-respondenten. De ervaren gezondheid, de sociale participatie en verwachtingen ten aanzien van mantelzorg in het Deventer onderzoek en SCP komen overeen.

In vergelijking met de landelijke gegevens zijn de Deventer respondenten opener over hun geaardheid ten opzicht van hun familie en sociale omgeving (tabel XI).

De Deventer respondenten hebben een minder negatief beeld over hun eigen geaardheid (tabel XI), wat mogelijk leidt tot een beter welzijn. Een beschermende factor voor welzijn is ook het contact met andere LHB's te zijn (van Lisdonk, pagina 85). De Deventer respondenten nemen meer deel aan specifiek voor LHB's georganiseerde activiteiten. Er ligt ook een duidelijke wens om aan dergelijke activiteiten deel te nemen.

Ze blijken echter vaker in aanraking te komen met negatieve reacties, wat naar voren komt als een risicofactor voor welzijn (van Lisdonk, pagina 85).

Discussie

In dit onderzoek maken we regelmatig een vergelijking met de respondenten uit het SCP-onderzoek van 2015. Voor de respondenten uit het Deventer onderzoek valt deze vergelijking vaak positiever uit. Dit houdt wellicht mede verband met het feit dat de respondenten uit Deventer wat jonger zijn dan zij uit het SCP-onderzoek.

Gezien de manier van respondentenwerving voor ons Deventer onderzoek hebben wij de meest kwetsbare groepen van oudere LHBT's *niet* bereikt hebben. Uit onderzoek (Van de Putte, 2013; Dankmeijer en Schuyf, 2006; Schuyf en Van Hoof, 2011; Machielse, 2013; Gierveld in: Hazebroek, zij) is gebleken dat volgens hen de situatie veel negatiever is dan wij hier schetsen.

Van de Putte, alsmede de onderzoekers en panelleden van de expertmeeting (bijlage 2) Schuyf en Machielse gaan in hun publicaties expliciet in op de eenzaamheid onder 50-plussers. Machielse verrichtte actieonderzoek naar de eenzaamheid van ouderen in Rotterdam en Utrecht. Daarbij definieert zij eenzaamheid als ‘een gebrek aan betekenisvolle relaties’ (Machielse, 2013 pag. 6). De kwetsbare groepen ouderen uit haar onderzoek vertonen een grote heterogeniteit in achtergrondkenmerken en problematiek. Sommigen zijn hun hele leven al eenzaam vanwege structurele problemen, anderen worden eenzaam door een situatie (bijvoorbeeld verhuizing, verlies partner of werk). Machielse onderscheidt acht verschillende typen eenzame ouderen. Tijdens de expertmeeting noemde Machielse dat ze in haar onderzoek relatief veel oudere LHBT's ontmoette. Deelnemers uit haar onderzoeksgroep zijn moeilijk bereikbaar voor de (professionele) hulpverleners en de hulpverleners kunnen niet altijd wat veranderen aan de gesignaleerde problemen. Daarvoor is specifieke deskundigheid vereist (Machielse, 2006, 2011, 2013 en 2015). Gierveld daarentegen is van mening dat voor maatregelen tegen eenzaamheid op oudere leeftijd juist *eerdere* acties moeten worden ondernomen. Volgens haar moeten betrokkenen op jongere leeftijd al mensen om zich heen verzamelen om met hen contact te houden als ze ouder worden en zo eenzaamheid te voorkomen. In dit verband spreekt ze over een “konvooi” van vrienden of kennissen dat ouderen door de latere periode van hun leeftijd moet leiden.

Aanbevelingen

De gemeente Nijmegen formuleert in haar beleid dat er expliciet aandacht is voor (seksuele) diversiteit bij de aanbestedingen van zorgaanbieders: “we vragen expliciet aan de zorgaanbieders

om op een sensitieve wijze om te gaan met de diversiteit binnen de doelgroep. Het kan gaan om seksuele-, culturele-, religieuze- of andersoortige diversiteit.” (Nijmegen, 2015). Voor zover de onderzoekers van dit rapport konden nagaan staat de gemeente Nijmegen hierin nog alleen. COC Deventer lijkt het wenselijk als in de gemeenten van haar verzorgingsgebied een zelfde beleid gaan voeren.

COC Deventer vindt verder dat zorgaanbieders ervoor moeten zorgen dat hun personeel adequaat met seksuele diversiteit kan omgaan.

Movisie ontwikkelde een module voor mbo zorgonderwijs om zorgstudenten beter vertrouwd te maken met het feit dat ze mogelijk ook (oudere) LHBT's gaan verzorgen (H. Boers e.a., 2016). COC Deventer vindt dat alle zorgopleidingen van deze of andere modules gebruik zouden moeten maken.

Ook binnen de eigen achterban van COC Deventer moeten we erop toezien dat vrijwilligers en anderen voldoende op de hoogte zijn van de verschillende problemen die zich specifiek bij oudere LHBT's kunnen voordoen.

Gezien de wensen die worden geuit in dit onderzoek, lijkt het COC Deventer te moeten doorgaan met het organiseren van activiteiten voor specifieke doelgroepen en uitgaande van verschillende interessegebieden..

Literatuur

Bartles, P. (2015) Diversiteit in de ouderenzorg – les over LHBT ouderen (aangepast). Haarlem: COC Kennemerland.

Bos, D. (2010) *De aard, de daad en het Woord. Een halve eeuw opinie- en besluitvorming over homoseksualiteit in protestants Nederland, 1959-2009*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Boers, H., Felten, H. & Kluit, M. (2016) Stappenplan om de professionele aandacht voor seksuele diversiteit te vergroten. Geschikt voor MBO zorg-, agogische- en pedagogische beroepsopleidingen. Utrecht: Movisie

Dankmeijer, P. & Schuyf J. (2006) Handreiking Wmo en Seksuele Diversiteit. Tips voor hoe gemeenten aandacht aan kwetsbare homoseksuele en transseksuele burgers kunnen besteden in hun Wmo-beleid. Amsterdam, COC Nederland/Kenniscentrum Lesbisch en Homo-emancipatiebeleid

Felten, H. & Schuyf, J. (2011) *Zoenen is gevaarlijk. Geweld tegen Lesbische vrouwen*. Utrecht: MOVISIE

Ferneer, H & Keuzenkamp, S. (2011) *Selectiviteit van de Roze Vragenlijst. Een vergelijking met paneldata. Paper voor de Dag van de Sociologie op 26 mei 2011 in Gent*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hazebroek, P (z.j) *“Mythes over eenzaamheid moeten van tafel”*. Interview met Jenny Gierveld.

Hildebrand & Van Rijn (2013) Diversiteit in de ouderenzorg. Roze les 70+. Haarlem: COC Kennemerland.

Keuzenkamp, S. & Kuyper, L (2013) *Acceptatie van homoseksuelen, biseksuelen en transgenders in Nederland 2013*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Keuzenkamp, S (2012), *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Keuzenkamp, S (2012), *Worden wie je bent. Het leven van transgenders in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Keuzenkamp, S. (2011) *Acceptatie homoseksualiteit in Nederland 2011. Internationale vergelijking, ontwikkelingen en actuele situatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Keuzenkamp, S. et al (2010) *Gewoon anders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Keuzenkamp, S. et al (2010) *Just different, that's all. Acceptance of homosexuality in the Netherlands*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Keuzenkamp, S. et al (2010) *Steeds gewoner, nooit gewoon Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kooiman, N. & Keuzenkamp, S. (2012) *Alle homo's in een hokje. Zoektocht naar de beste categorisering van seksuele voorkeur. Paper t.b.v de Dag van de Sociologie op 26 mei 2011 in Gent (enigszins gewijzigde versie)*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kuyper, L. et al. (2013) *Towards Tolerance. Exploring changes and explaining differences in attitudes towards homosexuality in Europe*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Lisdonk, J. van & Kuyper, L. (2015) *55-plussers en seksuele oriëntatie. Ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele 55-plussers*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Machielse, A. (2006). *Onkundig en onaangepast. Een theoretisch perspectief op sociaal isolement*. Utrecht: Jan van Arkel

Machielse, A. & Hortulanus, R. (2011). Sociaal weerbaar of sociaal geïsoleerd? Het belang van sociale relaties bij het ouder worden. In: P. Derkx, A. Maas & A. Machielse (red.) (2011). *Goed ouder worden*. Amsterdam/Utrecht: Uitgeverij SWP/Humanistic University Press.

Machielse, A (2011) Sociaal isolement bij ouderen: een typologie als richtlijn voor effectieve interventies. In: *Journal of Social Intervention: Theory and Practice* - 2011 - Volume 20, Issue 4, pp. 40-61

Machielse, A. (2013) *Sleutels voor de lokale aanpak van eenzaamheid*. Utrecht: Movisie

Machielse, A. (2015) *Ouderen in sociaal isolement*. Utrecht: Movisie

Nijmegen, gemeente (2015) Raadsbrief: Toezeggingen uitgangspunten bestuurlijke aanbesteding hulp bij het huishouden Wmo

Putte, E. van de (2013) *Stormachtig stil, levensverhalen van roze ouderen*. Utrecht: Ef & Ef Media

Schuyf, J (1997) *Gevoelsgenoten van zekere leeftijd*. Amsterdam : Schorer Boeken

Schuyf, J. & Hoof J. van (2011) *De roze gemeentegids. Beleid voor lesbische vrouwen, homomannen, biseksuelen en transgenders*. Utrecht: Movisie

Schuyf, J., Meijssen, E., Briels, B. (2014) *De roze gemeentegids 2014-2015. Beleid voor lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders* Utrecht: Movisie.

Bijlage 1: Tabellen

Tabel 1: leeftijdscategorie uitgesplitst naar geslacht.	Man		Vrouw		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Jonger dan 50 jaar	7	11%	6	16%	13	13%
50 - 59 jaar	22	35%	22	58%	44	44%
60 jaar of ouder	34	54%	10	26%	44	44%
	63	100%	38	100%	101	100%

Tabel 2: Geardheid naar geslacht	man	vrouw	Totaal
Homoseksueel	55	0	55
Lesbisch	0	38	38
Biseksueel	6	5	11
Transgender	0	1	1

Tabel 3: Wel/geen partner naar geslacht	man		vrouw		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Geen partner	27	43%	13	36%	40	40%
Wel partner, niet samenwonend	9	14%	6	17%	15	15%
Ongehuwd samenwonend	10	16%	5	14%	15	15%
Getrouwd, echtgeno(o)t(e) woont bij mij in huis	17	27%	12	33%	29	29%
Totaal	63	100%	36	100%	99	100%

Tabel 4: netto-inkomen van uw huishouden per maand naar geslacht	man		vrouw		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
minder dan 1.000 euro	6	10%	3	8%	9	9%
1.000 - 1.500 euro	6	10%	8	21%	14	14%
1.500 - 2.000 euro	10	16%	8	21%	18	18%
2.000 - 2.500 euro	11	19%	6	16%	18	18%
2.500 - 3.000 euro	8	13%	2	5%	10	10%
3.000 - 3.500 euro	1	2%	0	0%	1	1%
3.500 - 4.000 euro	4	6%	2	5%	6	6%
4.000 - 4.500 euro	3	5%	3	8%	6	6%
meer dan 4.500 euro	5	8%	3	8%	8	8%
wil niet zeggen	6	10%	3	8%	9	9%
weet niet	2	3%	0	0%	2	2%
Totaal	63	100%	38	100%	101	100%

Tabel 5: woonsituatie naar geslacht.	man		vrouw		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
zelfstandig wonend	53	84%	33	94%	86	98%
zelfstandig wonend in een ouderewoning	1	2%	0	0%	1	1%
inwonend (bijvoorbeeld bij familie)	1	2%	0	0%	1	1%
serviceflat	1	2%	1	3%	2	2%
aanleunwoning	0	0%	1	3%	1	1%
verzorgingstehuis, bejaardentehuis	1	2%	0	0%	1	1%
verpleeghuis	0	0%	0	0%	0	0%
Overig	6	10%	0	0%	6	6%
totaal	63	100%	35	100%	98	100%

tabel 6: Gemiddelde Score eenzaamheid COC Deventer	man	vrouw	To- taal
niet altijd iemand bij wie ik terecht kan	2,54	2,92	2,69
mis een echt goede vriend(in)	2,27	2,47	2,34
ervaar een leegte	2,38	2,5	2,43
niet genoeg mensen op wie bij narigheid terug te vallen	2,54	2,82	2,65
mis gezelligheid om me heen	2,42	2,5	2,45
kring van kennissen te beperkt	2,25	2,22	2,24
niet veel mensen op wie ik volledig kan vertrouwen	2,11	2,05	2,09
niet voldoende mensen met wie ik me nauw verbonden voel	2,51	2,6	2,54
mis mensen om me heen	2,45	2,44	2,45
voel me vaak in de steek gelaten	2,64	2,66	2,64
kan niet altijd bij vrienden terecht	2,62	2,75	2,66
Totaal gemiddeld	2,43	2,54	2,47

Tabel 7: Activiteiten afgelopen 12 maanden wél ondernomen	man		vrouw		totaal	
	N	%	N	%	N	%
een tijdschrift voor homoseksuele, lesbische of biseksuele mensen gelezen	37	63%	19	59%	56	62%
een website voor homoseksuele, lesbische of biseksuele mensen bezocht	52	88%	24	77%	76	84%
een bijeenkomst, gelegenheid of activiteit voor homoseksuele, lesbische of biseksuele mensen bezocht	43	73%	15	47%	58	64%

Tabel 8: Belang voldoende ontmoetingsmogelijkheden naar geslacht.	man		vrouw		totaal	
	N	%	N	%	N	%
Heel belangrijk	36	68%	18	62%	54	660%
Beetje belangrijk	15	28%	9	31%	24	29%
Nee, ik denk het niet	0	0%	2	7%	2	2%
Nee, zeker niet belangrijk	2	4%	0	0%	2	2%
Totaal	53	100%	29	100%	82	100%

Bijlage 2: Verslag Expertmeeting Leefwereld oudere LGBT's 21 november 2014

Aanwezig: Bouko Bakker (Psycholoog; consultant seksuele diversiteit, genderdiversiteit en gezondheid); Hilda Dun (geriatriefysiotherapeut); Charles Felix (organisatie, verslag); Gert Hekma (socioloog UvA); Jantine van Lisdonk (onderzoeker SCP); Anja Machielse (Thema Zingeving UVH); Margo Niestadt (landelijke uitrol); Lou Ritzen (roze ambassadeur 50+ Enschede); Henk van Rossum (organisatie); Judith Schuyf (Onderzoeker Movisie, auteur "Gevoelsgenoten van zekere leeftijd").

Henk van Rossum heet iedereen welkom en licht de bedoeling van de bijeenkomst toe. Vervolgens nodigt hij de zes "inhoudelijk" deskundigen uit nader in te gaan op hun onderwerpen.

1. Jantine van Lisdonk

Jantine vertelt over het onderzoek dat zij momenteel voor het SCP verricht in opdracht van het Ministerie van OCW (dir. Emancipatie). Het SCP heeft al eerder onderzoek verricht naar verschillende doelgroepen binnen de groep LHBT's (lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders), maar nog nooit naar ouderen. Er bestaan signalen, dat het niet goed gaat met oudere LHBT's. Hierover is weinig recent materiaal bekend.

Bij dit onderzoek richt het SCP zich op 55+-ers. Eerder verricht onderzoek naar oudere LHBT's is al meer dan 10 jaar oud ("Oud roze" en de replica daarvan "Vrolijke herfst"). Voor dit huidige onderzoek maakt het SCP gebruik een bestaand TNS-Nipo-panel met een verwacht aantal deelnemers tussen de 500 en 1.000. Onder deze panelleden neemt het SCP een internetenquête af. Wel wordt opgemerkt dat de echte ouderen (75+-ers) waarschijnlijk ondervertegenwoordigd zijn. Juist dit is een kwetsbare groep.

In het onderzoek wordt de vergelijking met hetero's gemaakt. Het SCP richt zich alleen op LHB's, en *niet op transgenders*, omdat deze groep te klein wordt binnen de panelgroep en ook moeilijk op te sporen is. Transgenders, die zich onder de panelleden van TNS-Nipo bevinden, kunnen wel aangeven dat ze transgender zijn. Onder transgenders zou eerder een ander, kwalitatief, onderzoek gedaan moeten worden. (Over deze groep zijn wel signalen bekend, dat ze relatief meer gezondheidsproblemen hebben.)

Opgemerkt wordt dat het in onderzoek altijd moeilijk zal zijn om de groep LHB's te bereiken, die nog niet "uit de kast zijn gekomen". Ook dit is juist een kwetsbare groep. Een vergelijking tussen hetero's en LHB's is in het Oud Roze onderzoek ook gemaakt.

In de vragenlijst van dit onderzoek komen naast seksuele oriëntatie de volgende onderwerpen naar voren:

- (Tevredenheid met) sociaal netwerk (inclusief mantelzorg);
- Psychisch sociaal welbevinden;
- LBH-specifieke onderwerpen zoals coming-out, relatieverleden en -varianten;
- Ouder worden (voor- en nadelen: Kwetsbaarheid, eenzaamheid, meer levenservaring, zorgen over opname in instelling: 'kan ik dan nog open zijn over mijn seksualiteit').

In de panelenquête zijn geen vragen opgenomen naar seksualiteit (gedrag) en de beleving daarvan. In dit verband wordt ook nog opgemerkt dat in de komende CBS-leefstijlmonitor nu ook "seksuele oriëntatie" wordt meegenomen als kernvariabele.

Eind 2015 moet het SCP-rapport af zijn..

2. Anja Machielse

Henk van Rossum stelt de volgende vragen: Zijn er wat zingeving betreft verschillen tussen mannen en vrouwen? Hoe verhoudt zingeving zich tot homoseksualiteit? Is moraal een last of gemak?

Anja is onderzoeker, sociaal wetenschapper en filosoof. Zij verricht al jaren onderzoek naar ouder wordende mensen in sociale isolatie. Dit koppelt ze aan zingeving. Ze komt daarbij in aanraking met kwetsbare ouderen met de “stille problematiek”: het ontbreken van sociale netwerken, sociaal isolement en uitsluiting. Het betreft vaak ouderen die zich hun hele leven alleen maar aangepast hebben (geldt o.a. ook voor sommige LHBT's). Dit leefwereldonderzoek voert ze uit door middel van participierend onderzoek. Ze komt met 55+ tot 90+ers in aanraking met name in Rotterdam en Utrecht. Ze vindt haar respondenten met behulp van professionals: het maatschappelijk- en welzijnswerk. Deze manier van werken vergt veel tijd om een netwerk op te bouwen.

Binnen haar onderzoek treft ze veel LH's, die nooit over hun geaardheid gesproken hebben. Deze ouderen zijn nooit in staat geweest een leven *met* hun geaardheid op te bouwen. De vraag is dan *hoe* je dan een netwerk op kunt bouwen. Deze mensen verkeren doorgaans in een kwetsbare positie. In haar onderzoek richt ze zich op de vraag hoe je inhoud aan je leven kan geven met zo'n gebrekkig sociaal netwerk. Met de ouderen uit het onderzoek spreekt ze over hun eigen competenties, levensdoel en zelfwaarde en hoe ze terug kijken op hun leven: Is er een lijn in hun leven waar te nemen? Hoe vinden mensen het zelf dat ze geen of weinig sociaal netwerk hebben? Dat ze niet uit de kast zijn gekomen? Hoe rechtvaardigen mensen zich zo te leven zonder een sociaal netwerk, een sociaal netwerk dat ze vaak wel bij hen vinden passen? Hoe krijgen ze praktische en emotionele steun vanuit een netwerk.

Ze maakt daarbij gebruik van de termen “social connectedness” (verbondenheid in een netwerk) en “resilience” (veerkracht en/of sterk karakter). De vraag die daarbij naar voren komt: Hoe kan je met behulp van een beperkt netwerk je autonomie bewaren? Hoe kan je je presenteren zoals je bent als je geen aansluiting vindt bij anderen omdat je ‘anders’ bent?

Bij haar onderzoek maakt ze geen gebruik van een vaste vragenlijst, maar van topiclijsten met thema's die betrekking hebben op allerlei aspecten van het leven.

Het onderzoek is participierend, met als uitgangspunt dat de respondenten experts zijn over hun eigen leven. Onderzoek door middel van diepte-interviews betekent dat het interview met de respondent op zich ook vaak al een interventie is (naar aanleiding van het gesprek gaan mensen over hun eigen situatie nadenken). Sommigen gaan naar aanleiding van dit onderzoek zaken ondernemen, soms moet zij of iemand anders nazorg leveren.

Het valt haar op dat voor deze groepen kwetsbare oudere de maatschappelijk werkenden vooral kortlopende oplossingen voor hun problemen leveren. Deze groep ouderen komt er weinig aan toe hun eigen behoeften goed te formuleren.

Onderdeel van haar onderzoek is de terugkoppeling van haar bevindingen naar de professionals: maatschappelijk- en welzijnswerkers. Op deze manier hoort ze terug of haar bevindingen stroken met de ideeën en ervaringen van de professionals.

Binnen haar onderzoek treft ze veel oudere LHB's die al jaren in een isolement leven en niet uit de kast zijn gekomen. Ze constateert geen verschil tussen oudere vrouwen en mannen. Deze mensen hebben vaak een beperkt gevoel voor eigenwaarde, vaak op basis van reacties van hun sociale omgeving. Hierdoor maken ze lastig contacten. Daarnaast hebben sommigen juist een hele sterke overtuiging om hun leven vorm te geven (een vorm van copingstrategie).

3. *Bouko Bakker*

Henk van Rossum brengt de volgende thema's naar voren:

- het nut van taboe
- libido-ontwikkeling in de loop der jaren (verschil tussen mannen en vrouwen)
- minderheidsstress en

- lekker genieten van het roze leven (en niet alleen droefheid).

Samen met o.a Judith Schuyf heeft Bouko Bakker aantal jaren gelden onderzoek verricht naar leefsituatie oudere LHB's, bijvoorbeeld "Vrolijke herfst". Deze onderzoeken waren aanleiding voor werkzaamheden rond het opheffen van sociaal isolement bijv. in verzorgingshuizen. Dit thema heeft nog constant zijn aandacht.

Ook was hij betrokken bij onderzoek naar ouder worden met hiv. Mannen met hiv kunnen nu langer leven en dat brengt ook weer specifieke nieuwe problemen met zich mee. In dit onderzoek komen, evenals in eerder onderzoek, de onderwerpen eenzaamheid en buddyzorg aan de orde. Recent coördineerde hij onderzoek naar seksuele gezondheid onder LHBT's. Dit gebeurde onder bijna 5.000 LHBT's (Een wereld van verschil, 2014). Een thema dat sterk naar voren komt is ervaring met grensoverschrijdend gedrag en geweld bij LHBT's. Ook zijn secundaire analyses op de data van de Monitor Seksuele gezondheid 2011 verricht, waarbij vergelijkingen met hetero's mogelijk waren (zie Wat maakt het verschil?, 2013)

"Minderheidsstress" kan leiden tot psychische ongezondheid. Verder houdt Bouko zich in zijn werk bezig met het thema dat mensen kwetsbaar worden wanneernetwerken uiteen vallen. Het uiteen vallen van netwerken was bijvoorbeeld ook een belangrijke factor in het hiv-tijdperk, en reden voor ontstaan buddyzorg.. Ook de kwaliteit van contacten kan gevolgen hebben.. Veel mannen richten zich vooral op seksuele contacten (minder op emotionele), wat kan resulteren in het gevoel van gemis op latere leeftijd.

Ten aanzien van libido-ontwikkeling merkt hij nog op dat de seksuele activiteitsleeftijd steeds verder opgerekt wordt. Veel ouderen blijven seksueel actief. Gert Hekma merkt op dat mensen die laat uit de kast komen, vaak tot op hogere leeftijd seksueel meer actief blijven.

In het onderzoek naar psychische gezondheid moet volgens Bouko Bakker ook aandacht zijn voor suïcide bij de groep oudere LHBT's, en niet alleen voor jonge LHBT. Minderheidsstress en discriminatie kunnen bij suïcide oorzaken zijn. Judith Schuyf merkt in dit verband nog op dat over suïcide en homoseksualiteit nog steeds weinig bekend is. Vooral mannen van 50+ hebben een sterkere neiging tot suïcide.

4. *Hilda Dun*

Henk van Rossum stelt Hilda vragen naar haperingen in het menselijk bewegingssysteem.

Hilda werkt als fysiotherapeut in een verpleeghuis en daar komt ze volgens haar eigen indruk verrassend weinig LH's tegen. Ze denkt dat er veel meer LH's zouden moeten zijn. Ze heeft wel vermoeden dat een aantal mensen lesbisch of homoseksueel is, maar het is voor hen heel lastig dit aan de orde stellen (ook als de ouderen weten dat Hilda zelf lesbisch is). Ze vermoedt dat veel mensen het lastig vinden over hun homoseksualiteit te praten, ondanks dat ze weten dat Hilda dat zelf ook is. Het idee bestaat dat veel ouderen homoseksualiteit in het verpleeghuis verborgen willen houden, wellicht omdat ze dit zo hun hele leven al gewend zijn.. Vraag is hoe kunnen we dit beter herkennen. Hilda heeft de ervaring dat als je hier vrij open naar vraagt, een eerlijk antwoord toch door de ouderen afgehouden wordt. Anderen suggereren dat dit komt, omdat deze mensen deze vragen al hun hele leven ontweken hebben. Weer andere aanwezigen herkennen dit ook bijvoorbeeld over mannen die nooit iets met homoseksualiteit gedaan hebben.

Afhankelijkheid vertoont een (negatieve) relatie met de kwaliteit van leven. In haar beroepspraktijk ziet ze dat veel mensen gemiddeld tot hun 70ste redelijk zelfstandig blijven, daarna wordt het leven vaak lastiger, komen de gebreken. De gemiddelde leeftijd van mannen en vrouwen loopt uiteen, vrouwen worden over het algemeen ouder. De laatste jaren wordt dit verschil minder. Vrouwen

hebben echter veel langer en meer lichamelijke klachten en ongemakken dan mannen. Mannen blijven vaak langer onafhankelijk dan vrouwen. Dit heeft o.a. te maken met de sterkere spierkracht (in de bovenbenen) van mannen.

Het is nog nooit aangetoond dat de gezondheid van LH's slechter zou zijn dan die van hetero's (al wordt er opgemerkt dat LH's wel vaker meer roken en drinken). Judith Schuyf: het verband tussen gezondheid en homoseksualiteit is nog heel weinig aangetoond.

Hilda benadrukt vervolgens de invloed van *bewegen* (een geweldige medicijn!) op de gezondheid. De vraag is hoe je dat bewegen kan organiseren. Sportclubs kunnen in dit verband uitkomst bieden. Judith Schuyf zegt dat het blijkt dat de groep ouderen zich vooral richt op fitness. Gemeenten moeten ook voldoende gelegenheid bieden. Anja Machielse: Veel oudere LH's vertonen vermijdingsangst en daardoor blijft het lastig om uit hun isolement te komen en naar sportclubjes te gaan.

Omdat je kwetsbaar wordt, als je ouder wordt, is het lastig de eigenheid te bewaren.

5. *Gert Hekma*

Henk van Rossum stelt de vragen:

- Wat zijn de leuke kanten van promiscue gedrag?
- Wat is 'je normaal gedragen'?
- Zijn er toereikende netwerken voor LHBT's?
- Gert heeft o.a. aan verschillende SCP-onderzoek meegedaan. Hij is voorstander van een grootschalig onderzoek op gebied van LHBT's. Hij constateert dat weinig onderlinge relaties zijn tussen verschillende generaties LHBT's: netwerken bestaan vooral uit leeftijdsgenoten. Als mogelijke oplossingen voor een betere leefwereld voor LHBT's ziet hij onder andere:
 - Mogelijkheid meerouderschap (meer dan twee -homo of hetero- ouders)
 - Mogelijkheid meerpartnerschap (meer dan twee)
 - Vorm van adoptie tussen jongeren en ouderen (delen kennis, intimiteit, financieel. Zie ook boek Cas Enklaar: Huizen En Herinneringen)

Hij ziet eigenlijk meer verschillen tussen mensen die als *single* en als *paar* samenleven (daarbij maakt homo of hetero weinig verschil).

Hij benadrukt het ontbreken van relaties tussen generaties in de homo-wereld. Generaties leven in verschillende gescheiden werelden. Het zou heel goed zijn als die werelden van verschillende generaties gecombineerd worden. Er bestaat een zekere afweer, angst bij jongere homo's ten aanzien van ouderen (ouderen zouden in het idee van de jongeren alleen uit zijn op seks). In de hetero-wereld is er in ieder geval meer contact tussen generaties vanwege familiebanden (kinderen en kleinkinderen).

6. *Judith Schuyf*

Henk van Rossum stelt haar de volgende vragen:

- Wat zijn de leuke kanten van het lesbisch leven?
- Zijn er specifieke behoeften van roze ouderen en hoe organiseer je die?
- Hoe zit het met de onverdraagzaamheid binnen de roze kring?

De leukere kanten van het ouder lesbisch zijn, kan Judith niet zo noemen. Ze constateert dat het ouder worden vooral gepaard met het toenemen van beperkingen. Omgaan met beperkingen is dan wel een thema van haar onderzoek geweest.

Judith Schuyf heeft o.a. meegewerkt aan de onderzoeken “Oud roze” en later “Vrolijke herfst”. “Oud roze” was het eerste onderzoek naar deze doelgroep. Daarvoor heeft men dergelijk onderzoek wel geprobeerd van de grond te krijgen, maar dit lukte niet, omdat roze ouderen niet mee wilden doen. Uit genoemde twee onderzoeken bleek dat de situatie van roze ouderen in de loop der tijd niet beter was geworden. Ze hebben verschillende problemen. Zo hebben oudere lesbiennes opvallend vaak ook financiële problemen.

Het wonen van oudere LHB's was altijd een probleem. Destijds was het idee dat iedereen een aanleunwoning wilde, maar die woningen zijn er nu niet meer. Wel is duidelijk dat oudere LHBT's in ieder geval een “veilige” woonplek wensen. Op het moment is er weinig animo meer voor een roze verzorgingshuis.

Movisie adviseert gemeenten (vooral de koplopers) wat ze in dit verband zouden moeten ondernemen. De aanstaande decentralisatie van de gezondheidszorg naar de gemeenten kan zeker ook gevolgen hebben voor de voorzieningen van oudere LHBT's. Hoe het gaat met persoonlijk gebonden budgetten (pgb's)? Korten van pgb's zou dan vooral voorkomen in de armere gemeenten (die zelf minder budget hebben). Ook binnen de wijkteams moet men weer van vooraf aan beginnen met aandacht voor de “roze leefstijl”. Binnen de wijken zijn oudere LHBT's vaak wat terughoudend, bang voor verzorgenden, die bij hen over de vloer komen. Daarnaast constateert Judith een angst (over en weer) bij allochtonen voor de roze leefstijl.

Er komt ook een tweedeling van armere en rijkere LHBT's. Rijkere LHBT's zijn in staat hun eigen zorg te kopen. Ze pleit voor meer informele (buddy)zorg, roze mantelzorg (wat dat precies moet worden, weet ze nog niet). Belangrijk aandachtspunt vormt de opvang van dementen.

Traditioneel leven LHB's vrij geïsoleerd in de woonwijk (zie CBS: Veiligheidsmonitor). Hun contacten daar zijn oppervlakkiger dan die van andere bewoners, die bijvoorbeeld kinderen hebben. Ook de vanzelfsprekende solidariteit van roze generaties mist ze.

Er zouden meer vaste ontmoetingsplaatsen (b.v. pink postcodes) voor oudere LHBT's moeten komen. Roze ouderen moeten mee gaan praten over hun eigen zorg (inspraak). Judith publiceert op dit moment een aantal “handreikingen” op dit gebied.

Bouko Bakker: in Amsterdam bestaat het initiatief Gay Care. Hij zegt verder dat veel voorzieningen voor ouderen wel zèggen, dat ze er voor iedereen zijn en dat extra aandacht voor LHBT's niet nodig is. Die extra aandacht is wel hard nodig.

Hoe nu verder

Henk van Rossum licht zijn plan met het onderzoekformat toe: Hij wil dat “roze ambassadeurs” op pad gaan met dit instrument om oudere LHBT's te interviewen. Dit kan bijvoorbeeld van start gaan in de regio Overijssel/Gelderland. Een onderzoeksbureau zou deze gegevens moeten verwerken.

Hoe dit precies moet worden uitgewerkt, wat het doel is, is nog niet duidelijk, moet nog verder geëxpliciteerd worden. Ook de vraagstelling is nog niet helder genoeg.

Er komen verschillende voorstellen om oudere respondenten te werven: Om contact met deze doelgroep te maken kan er gebruik gemaakt worden van bestaande (internet) systemen (bijv. Grindr of het dameswandelpad). Met Grindr kom je *ook* mannen op het spoor die ‘nog niet helemaal’ uit de kast zijn, een verborgen groep. Het opsporen van vrouwen zal op een andere manier moeten gebeuren dan mannen. Ook kan je gebruik maken van de “sneeuwbalmethode” of kunnen we beginnen met de COC werkgroepen 50+. In dat geval bereik je wel een selectieve (meer actieve) groep oudere LHBT's.

Er blijven nog een groot aantal vragen bestaan zowel inhoudelijk als organisatorisch:

- Hoe kan je roze hulpverlening organiseren?
- Kunnen we verschillende onderzoekaanpakken om respondenten te werven differentiëren (mannen vs vrouwen)?
- Willen we een representatieve groep of hoeft dat niet?
- Welke aanpak levert voldoende informatie op?
- Hoe komen we aan budget om dit project te financieren?
- Hoe verhoudt zich dit idee tot het onderzoek van SCP?
- Willen we een landelijk onderzoek of eerst regionale deelonderzoeken?
- Wie zorgt voor budget om gegevens te verwerken (eventueel met stagiairs)?

Verder wordt nog opgemerkt dat het platform Roze+ aangeeft behoefte te hebben aan een dergelijk onderzoek. Een aantal aanwezigen lijkt het zonde te vinden om op regionale schaal te herhalen, wat het SCP nu landelijk doet.

Voorgesteld wordt contact te houden en naar mogelijkheden te kijken voor vervolg.

Het SCP-onderzoek zal naar verwachting in de tweede helft van 2015 rond zijn. Dat is dan wellicht een goed tijdstip om over vervolgonderzoek na te gaan denken. We kunnen dan de uitkomsten van het SCP-onderzoek eerst af te wachten. Dit tenzij er eerder middelen beschikbaar komen om aanvullend onderzoek te gaan doen.

Bijlage 3: Verslag themamiddag 22 mei 2016 in De Fermerie te Deventer.

Rob Philip (voorzitter COC Deventer) opent de middag, heet iedereen welkom en stelt de gastsprekers voor: 1) Eveline van de Putte, auteur van het boek "Stormachtig Stil" en 2) D'66 Tweede-Kamerlid Pia Dijkstra. Er zijn ruim 30 belangstellenden.

Eveline van de Putte gaat in op de situatie van roze ouderen. Uit onderzoek blijkt dat roze ouderen vaak ongezonder leven dan de andere ouderen. Er is een verschil tussen ouderen onder en boven de 75 jaar. De positie van de 75+-ers is vaak kwetsbaarder. In de meeste zorginstellingen voor ouderen wordt tot nu toe nog weinig expliciet aandacht besteed aan de roze bewoners. Dat is misschien ook niet zo verwonderlijk als we beseffen dat tot 1976 homoseksualiteit in Nederland nog als ziekte werd gezien.

Het is van groot belang dat in de opleidingen voor verzorgenden aandacht wordt besteed aan de positie van roze ouderen. Verder maakt ze melding dat men op verschillende plaatsen bezig is met 'maatjesprojecten' bezoekservices, waarbij LHBT's (lesbienne, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders) contact zoeken met roze ouderen. Deze projecten lopen vaak minder goed, omdat roze oudere dan het idee hebben dat ze dan te boek staan als eenzaam.

Ook Pia Dijkstra benadrukt dat er aandacht voor roze ouderen moet blijven. We moeten niet de situatie dat ouderen weer terug in de kast gaan. Zij benadrukt het belang van de 'roze loper' waarmee zorginstellingen gecertificeerd worden vanwege het feit dat zij aandacht hebben voor roze ouderen binnen hun muren. Ze benadrukt dat deze roze loper moet blijven en dat tot het op heden

nog maar heel weinig instellingen als zodanig gecertificeerd zijn. Gedacht wordt aan 10% de zorginstellingen.

Vervolgens vindt er een plenaire discussie plaats, waarin ook het belang van de roze looper wordt benadrukt. Opgemerkt wordt dat seksualiteit in het algemeen taboe is in zorginstellingen voor ouderen. Het blijkt dat het personeel er moeite mee heeft te beseffen dat seksualiteit ook voor ouderen bestaat. Voor homo's en lesbiennes is die er soms nog wel, maar er is totaal geen begrip voor ouderen met een voorkeur voor travestie.

Er zou meer naar de verlangens van ouderen geluisterd moeten worden. Opgemerkt wordt dat dit zeker geen kwestie van geld is, maar van prioriteit. Het aanbieden van zorg moet in deze zin flexibeler worden.

Benadrukt wordt dat deze problemen niet alleen gelden voor de intramurale zorg, maar ook voor de thuiszorg. Steeds minder ouderen maken gebruik van zorginstellingen. Ook daar moeten de medewerkers ook op de hoogte zijn van de behoeften van de mensen. Vanuit de homo-gemeenschap is er nog te weinig contact met instellingen als thuiszorg of verzorgingshuizen. (Overigens moet er ook binnen het onderwijs meer aandacht aan seksualiteit en diversiteit daarin besteed worden.)

Ten aanzien van de maatjesprojecten, bezoekservices wordt er nog de opmerking gemaakt, dat die niet te veel gefocust moeten zijn op problematische zaken. De maatjes zouden in eerste instantie ook heel erg gericht kunnen zijn op het verlenen van praktische, zoals het doen van boodschappen. Als vervolg kan dan aandacht ontstaan voor de sociaal emotionele kant van de roze oudere.